

KAKO SE KALIO SAMJUEL BEKET

Pisma Samjuela Beketa, tom 1: 1929–1940.

(The Letters of Samuel Beckett, Volume 1: 1929–1940, urednici Martha Dow Fehsenfeld i Lois More Overbeck, Cambridge Univeristy Press, 782 str.)

1.

Godine 1923, sedamnaestogodišnji Samjuel Barkli Beket primljen je na Trinitu koledž u Dablinu, na studije romanistike. Pokazao se vrhunskim studentom, a uzeo ga je pod svoje okrilje Tomas Radmouz-Braun, profesor francuskog, koji se svojski trudio da mu pomogne u karijeri, obezbedivši mu posle diplomiranja, prvo, mesto gostujućeg lektora na prestižnoj École Normale Supérieure u Parizu, a onda i zaposlenje na Trinitu koledžu.

Posle godinu i po dana na Trinitiju, gde je, kako sam kaže, izvodio „grotesknu komediju podučavanja“, Beket je dao ostavku i utekao nazad u Pariz. Ali čak ni posle ovog razočaranja Radmouz-Braun nije digao ruke od svog štíćenika. On je čak i 1937. pokušavao da vrati Beketa akademskom životu, ubeđujući ga da se prijavi za mesto predavača italijanskog na Univerzitetu u Kejptauunu. „Mogu bez preterivanja da kažem“, napisao je u svojoj preporuci, „da pored toga što poseduje temeljno akademsko znanje italijanskog, francuskog i nemačkog jezika, [g. Beket] je i veoma kreativna ličnost.“ U postskriptumu je dodao: „Gospodin Beket poseduje i solidno znanje provansalskog jezika, starog i savremenog.“

Beket je osećao iskrenu naklonost i poštovanje prema Radmouz-Braunu, stručnjaku za Rasina, koji se zanimao i za savremenu francusku književnu scenu. Beketova prva knjiga, studija o Prustu (1931), mada ju je napisao po narudžbini u sklopu opšteg uvoda u dela ovog izazovnog novog pisca, čita se više kao pokušaj nadobudnog postdiplomca da ostavi utisak na svog profesora. I sam Beket imao je ozbiljnih sumnji u vezi sa ovom knjigom. Prilikom ponovnog čitanja, „pitao sam se o čemu se tu uopšte radi“, kao što se poverio svom prijatelju Tomasu Makgriviju. Činilo mu se to kao „iskrivljen, nategnut ekvivalent nekog aspekta ili zbrke aspekata mene samoga... nekako prikačenih Prustu... A i nije me briga. Ne želim da budem profesor.“

Kada je reč o profesorskom pozivu, Beketa su najviše zastrašivala predavanja. Iz dana u dan, ovaj povučeni, ćutljivi mlad čovek morao je da se suočava u učionici sa sinovima i kćerima irskih protestanata iz srednje klase i da ih ubeđuje da su Ronsar i Stendal vredni njihove pažnje. „On je bio krajnje bezličan predavač“, prisetio se jedan od njegovih boljih studenata. „Rekao bi ono što je imao da kaže i napustio salu za predavanje... Mislim da je sebe smatrao lošim predavačem i žao mi je zbog toga jer je zaista bio sjajan... Ali mnogi od njegovih studenata bi se, nažalost, složili s njim.“ „Pomisao na ponovno podučavanje me paralise“, napisao je Beket Makgriviju iz Trinitija 1931. godine, kada se novi semestar približio. „Mislim da ću otići u Hamburg čim dobijem uskršnji ček... i nadam se da ću imati

hrabrosti da sve to napustim.“ Trebalo mu je još godinu dana da prikupi hrabrost. „Naravno, verovatno ću dopuzati nazad repa podvijenog oko svog skrhanog poenisa [sic]“, napisao je Makgriviju. „A možda i neću.“

Profesura na Trinitiju bila je poslednji Beketov redovan posao. Do izbijanja rata, a u izvesnoj meri i tokom samog rata, oslanjao se na godišnji prihod iz ostavštine svoga oca, koji je umro 1933, kao i na povremenu „milostinju“ koju su mu slali majka i stariji brat. Zarađivao je, kada bi uspeo da nađe posao, od pisanja književnih prikaza i prevođenja. Dve knjižice proze koje je objavio tridesetih godina – zbirka priča *Više žalosti nego radosti* (1934) i roman *Marfi* (1938) – nisu mu donele skoro nikakve tantijeme. Gotovo uvek je bio bez novca. Strategija njegove majke, kako je napomenuo Makgriviju, bila je „da me drži u oskudici i time privoli da se zaposlim i primam platu. Mada to zvuči mnogo gore nego što je u stvari bilo.“

Umetnici slobodnjaci poput Beketa bili su skloni da vode računa o kursnim listama. Jeftin franak posle Prvog svetskog rata načinio je Francusku privlačnom destinacijom. Privliv stranih umetnika, uključujući i Amerikance koji su živeli od dolarskih doznaka, pretvorio je Pariz dvadesetih godina 20. veka u glavni štab međunarodnog Modernizma. Kada je početkom tridesetih franak ojačao, privremeni gosti su digli sidro i ostali su samo okoreli egzilanti poput Džejmisa Džojisa.

Veza između kolebanja valuta i migracije umetnika samo je grubo uopštavanje. Ipak, nije slučajnost što se 1937, posle još jedne devalvacije franka, Beket našao u prilici da napusti Irsku i vrati se u Pariz. Novac je stalna tema u njegovim pismima, naročito kada bi se približio kraj meseca. Njegova pisma iz Pariza puna su zabrinutih beleški o tome šta može, a šta ne može sebi da priušti (hotelske sobe, obroke). Mada nikada nije gladovao, ipak je jedva sastavljao kraj s krajem. Udovoljavao je sebi jedino u pogledu knjiga i slika. U Dablinu pozajmljuje 30 funti da bi kupio sliku Džeka Batlera Jejtsa, brata Vilijama Batlera Jejtsa, kojoj nije mogao da odoli. U Minhenu kupuje Kantova sabrana dela u jedanaest tomova.

Nije lako proceniti koliko bi danas vredelo 30 funti iz 1936, ili 19,75 franaka, koliko je jedan anksiozni mlad čovek morao da plati za obrok u restoranu *St. Sesil* 27. oktobra 1937, ali ovakvi izdaci za Beketa su imali stvaran značaj, čak i emotivni. U knjizi s tako temeljnim uredničkim napomenama, poput novog izdanja njegovih pisama, bilo bi dobro obratiti više pažnje na novčane relacije. Ne bi škodilo ni manje diskrecije u pogledu toga koliko je novca Beket mesečno primao iz očeve ostavštine.

Među poslovima koje je Beket razmatrao bili su: kancelarijski posao (u očevoj firmi za nadzor građevinskih projekata); podučavanje jezika (u Berlicovoj školi u Švajcarskoj); predavanje u školi (u Bulavaju, Južna Rodezija); posao reklamnog kopirajtera (u Londonu); pilotiranje komercijalnim avionom (na nebu); prevođenje (sa francuskog na engleski i obratno); i upravljanje imanjem u provinciji. Ima nekih naznaka da bi prihvatio posao u Kejptaunu da mu je bio ponuđen (nije); preko svojih kontakata na tadašnjem Univerzitetu u Bafalu takođe je nagovestio da bi se rado odazvao njihovoj ponudi (nije stigla).

Najviše ga je privlačilo bavljenje filmom. „Koliko bih samo voleo da odem u Moskvu i godinu dana radim kod Ejzenštajna“, piše Makgriviju. „Kod nekoga poput Pudovkina mogao bih da naučim“, nastavlja nedelju dana kasnije, „kako se rukuje kamerom, finese montaže i tome slično, o čemu znam isto toliko malo kao o građevini.“ Zapravo je 1936. i napisao pismo Ejzenštajnu:

Pišem Vam... sa željom da razmotrite moju molbu za prijem u moskovski Državni institut za film... Nemam iskustva s radom u studiju pa me zbog toga najviše zanimaju scenario i montaža... Molim Vas da me smatrate ozbiljnim sinaestom dostojnim prijema u Vašu školu. Mogao bih da ostanem bar godinu dana.

Iako nije primio nikakav odgovor, Beket obaveštava Makgrivija da će „verovatno uskoro otići [u Moskvu]“.

Šta čovek da misli o ovoj Beketovoj nameri da se uči pisanju scenarija u SSSR-u u jeku staljinističkog mraka: je li to zapanjujuća naivnost ili krajnja indiferentnost prema politici? U dobu Staljina, Musolinija i Hitlera, u dobu Velike depresije i Španskog građanskog rata, primedbe o svetskim dešavanjima u Beketovim pismima mogu se izbrojati prstima jedne ruke.

Nema sumnje da je, u političkom smislu, Beketovo srce bilo na pravom mestu. Njegov prezir prema antisemitima svih vrsta i boja jasno se vidi iz njegovih pisama iz Nemačke. „Ako dođe do rata“, izveštava Makgrivija 1939, „staviću se na raspolaganje ovoj zemlji“ – „ova zemlja“ je Francuska, dok je Beket građanin neutralne Irske. (I zaista je rizikovao život učestvujući u francuskom pokretu otpora.) Ali problematika upravljanja svetom izgleda da ga nije mnogo zanimala. Uzalud ćemo u njegovim pismima tražiti razmišljanja o ulozi pisca u društvu. Beketovo pozivanje na načelo svog omiljenog filozofa, Arnolda Gelinksa (1624–1669), kartezijanca iz druge generacije, sugerise njegov opšti stav prema politici: *ubi nihil vales, ibi nihil velis*, i može se parafrazirati ovako: Ne nadaj se ničemu i ne žudi ni za čim tamo gde nemaš moć.

Samo kada se povede reč o Irskoj, Beket ovde-onda dozvoljava sebi da iskaže politički stav. Iako je Makgrivi bio irski nacionalista i revnosni katolik, a Beket agnostik i kosmopolita, retko su dopuštali da se između njih ispreče politika ili religija. Ali jedan Makgrivijev esej o Džeku Batleru Jejsu isprovocirao je Beketa. „Za jedan tako kratak esej, političke i socijalne analize su ti pomalo preduge“, piše.

Gotovo da sam stekao utisak... da je tvoje interesovanje prešlo sa samog čoveka na sile koje su ga oformile... Ali možda je... to posledica... moje hronične nesposobnosti da razumem, kako god da me okrenu, frazu tipa „irski narod“, ili da zamislim da mu je ikada pucao prsluk za bilo kakvu vrstu umetnosti... i da je ikad bio sposoban za bilo kakvu misao ili postupak osim onih zakrčljalih misli ili elementarnih postupaka koje su mu utuvili sveštenici i demagozi u službi sveštenika, ili da će ga ikada biti briga... što je jednom postojao slikar u Irskoj po imenu Džek Batler Jejs.

2.

Beketova pisma krcata su komentarima o umetničkim delima koje je video, muzici koju je čuo, knjigama koje je pročitao. Od tih najranijih komentara, neki su jednostavno smešni, izjave drskog početnika – „Betovenovi kvarteti su gubljenje vremena“, na primer. Među piscima koji su imali da izdrže žestoke napade njegovog mladalačkog prezira su Balzak („Toliko je batosa u stilu i mislima [u *Rođaki Beti*] da se pitam piše li on to ozbiljno ili parodira“) i Gete (od čije drame *Taso* „teško da je i moguće smisliti nešto odvratnije“). Premda je pratio dablinsku literarnu scenu, uglavnom je birao da čita slavne pokojnike. Od engleskih romanopisaca, imao je naklonost prema Henriju Fildingu i Džejn Ostin, prema Fildingu zbog slobode s kojom je u pripovedanje ubacivao svoje spisateljsko ja (postupak koji je i sam Beket preuzeo u *Marfiju*). Ariosto, Sent-Bev i Helderlin takođe su kod njega položili ispit.

Prema Samjuelu Džonsonu pokazao je još neočekivaniji literarni entuzijazam. Pod utiskom „onog sluđenog očajničkog lica“ s portreta Džemsa Berija, godine 1936. dobio je ideju da od priče o Džonsonovoj vezi sa Hester Trejl napravi dramski komad. Nije ga tu očarao pompezni pisac Bozvelovog *Života*, što se jasno vidi iz pisama, nego čovek koji se čitavog života borio protiv indolentnosti i mračnih, depresivnih stanja. Po Beketovoj verziji događaja, Džonson se useljava kod mnogo mlađe Hester i njenog muža u vreme kada je već impotentan i tako osuđen da bude „platonski žigolo“ u tom ménage à trois. Prvo pati od očajanja „ljubavnika koji nema s čim da voli“, a onda mu srce slama Hester, koja posle muževljeve smrti odlazi sa drugim čovekom.

„Samo postojanje mnogo je bolje od ničega, pa čovek radije živi čak i po cenu da pati“, rekao je dr Džonson. Hester Trejl iz Beketove zamišljene drame neće uspeti da shvati da muškarac radije beznadežno voli nego da uopšte ništa ne oseća, i tako neće uspeti da prepozna tragičnu dimenziju Džonsonove ljubavi prema njoj.

U toj samouverenoj javnoj ličnosti koja se u privatnom životu bori protiv ravnodušnosti i depresije, koja ne vidi smisla u životu a opet ne može da se suoči sa samouništenjem, Beket očigledno pronalazi srodnu dušu. Ipak, posle početnog zanosa povodom projekta o Džonsonu, njegova lična malodušnost preovladava. Prolaze tri godine pre nego što se ponovo prihvati pera; negde na pola prvog čina napušta rad na komadu.¹

Pre nego što je otkrio Džonsona, pisac s kojim se Beket najradije poistovećivao bio je poslovično aktivni i produktivni Džejms Džojls, „Shem the Penman“. Beketovi prvi radovi, kao što i sam vedro priznaje, „smrde na Džojlsa“. Ali Beket i Džojls razmenili su samo nekoliko pisama. Razlog je jednostavan: u godinama kada su bili najbližiji (1928–1930, 1937–1940) – kada je Beket radio kao Džojsov povremeni sekretar i potčrko – živeli su u istom gradu, Parizu. Između ova dva perioda, odnosi su im bili zategnuti i nisu komunicirali. Uzrok te zategnutosti bilo je Beketovo držanje prema Džojsovoj ćerki Luciji, koja je u njega bila slepo zaljubljena. Iako mu je ukazano na Lucijinu očevidnu duševnu nestabilnost, Beket je, što mu ne služi na čast, dopustio da se veza razvije. Kada ju je na kraju raskinuo, Nora Džojls se užasno naljutila, optužujući ga – s izvesnim pravom – da iskorišćava ćerku da bi se približio njenom ocu.

Verovatno da za Beketa nije bilo toliko loše što su ga proterali sa ove opasne edipovske teritorije. U vreme kada je ponovo primljen, 1937, da bi pomogao u korekturi Džojsovog *Dela u nastajanju* (kasnije *Fineganovo bdenje*), njegov stav prema učitelju postao je manje napet, a više saosećajan. Poverio se Makgriviju:

Džojls mi je platio 250 franaka za otprilike 15 sati rada na njegovim tekstovima... Onda je to dopunio s jednim starim kaputom i pet kravata! Nisam odbio. Mnogo je jednostavnije biti povređen nego povrediti.

I ponovo, dve nedelje kasnije:

Sinoć je bio nenadmašan [Džojls], žalio se s krajnjom uverljivošću na sopstveni nedostatak talenta. Ne osećam više opasnost od ovog druženja. On je samo jedno veoma simpatično ljudsko biće.

¹ Beležnice s nedovršenim komadom o Džonsonu čuvaju se na Univerzitetu u Redingu. Sačuvani dramski fragment objavljen je u Samjuel Beket, *Disjecta: Miscellaneous Writings and a Dramatic Fragment*, urednik Ruby Cohn (Grove, 1984).

U noći nakon što je napisao ove reči, Beket je u jednoj pariskoj ulici upao u gužvu s nekim neznancem koji ga je izbo nožem. Oštrica mu je prošla tik pored pluća; morao je da provede dve nedelje u bolnici. Džojsovi su preduzeli sve što su mogli da pomognu svom mladom sunarodniku, omogućivši mu da bude premešten u privatnu sobu i donoseći mu domaće kolače. Izveštaji o napadu dospeli su i u irske novine; Beketova majka i brat doputovali su u Pariz da mu se nađu. Među ostalim neočekivanim posetiocima bila je i žena koju je Beket upoznao godinama ranije, Suzan Dešvo-Diménil, koja će kasnije postati njegova družbenica, a na kraju i supruga.

Posledice napada, kao što je izvestio Makgrivija s izvesnom zbunjenošću, izgleda da su Beketu otkrile da nije tako sam na svetu kao što je mislio; što je još čudnije, taj događaj je, po svemu sudeći, uticao na odluku da mu Pariz postane dom.

Mada je Beketova literarna produkcija tokom tih dvanaest godina koliko pisma pokrivaju nevelika – esej o Prustu; početnički roman *San o osrednjim ženama*, koga se odrekao i koji nije objavljen za njegovog života; pripovetke *Više žalosti nego radosti*; *Marfi*; zbirka pesama; nekoliko prikaza knjiga – on je daleko od neaktivnog. Temeljno proučava filozofiju, od pred Sokratovaca do Šopenhauera. O Šopenhaueru kaže: „Zadovoljstvo je... otkriti filozofa koji se čita kao pesnik, koji je potpuno indiferentan prema apriornim modelima dokazivanja.“ Intenzivno se bavi Gelinksom, čita njegovu *Etiku* u originalu, na latinskom: Beketove beleške o tome nedavno su otkrivene i objavljene uz novi engleski prevod *Etike*.²

Ponovno iščitavanje Tome Kempijskog izmamljuje stranice i stranice samoispitivanja. Opašnost Tominog kvijetizma po nekoga kome, poput njega, nedostaje religiozna vera („Ja... izgleda da nikad nisam imao ni najmanju sposobnost ili sklonost ka natprirodnom“) bila je u tome što je mogao da ga učvrsti u „izolacionizmu“ koji, paradoksalno, nije hrišćanski nego luciferovski. Ipak, nije li nepravedno posmatrati Tomu samo kao moralističkog vodiča, lišenog svake transcendentne dimenzije? Što se samog Beketa tiče, kako bi jedan etički kodeks mogao njega da spase od „tegoba i strepnji i panike i srdžbe i mrtvila i lupanja srca“ od kojih je patio?

„Godinama sam bio nesrećan, svesno i namerno“, nastavlja Makgriviju jezikom upadljivim po direktnosti (nema više onih zagonetnih šala i nategnutih galicizama iz ranijih pisama).

Sve više i više sam se izolovao, sve manje i manje radio, izlažući se krešendu tuđih i svojih sopstvenih potcenjivanja ... U svemu tome nije bilo ničega što bi mi se činilo kao nezdravo. Jad i samoća i beznađe i prezir bili su elementi jednog indeksa superiornosti... I tek kada je takav način života, ili pre negacija života, proizveo tako užasavajuće fizičke simptome da više nije mogao da se sledi, postao sam svestan nečega nezdravog u sebi.

Kriza na koju Beket aludira, sve učestalije tegobe i strepnje, nastupila je 1933, kada mu se posle očeve smrti, zdravlje, fizičko i mentalno, toliko pogoršalo da mu se i porodica za-brinula. Patio je od srčane aritmije i imao noćne napade panike tako jake da je njegov stariji brat morao da spava s njim u krevetu da bi ga smirio. Dane je provodio u svojoj sobi, ležeći okrenut licem prema zidu, odbijajući da govori, odbijajući da jede.

Doktor, porodični prijatelj, predložio je psihoterapiju, a majka se ponudila da snosi troškove. Beket je pristao. S obzirom da psihoanalitička praksa još nije bila legalna u Ir-

² Arnold Gelinks, *Ethics, with Samuel Beckett's notes*, prevod Martin Wilson, urednici Han von Ruler, Anthony Uhlmann i Martin Wilson (Leiden: Brill, 2006).

skoj, otišao je u London, gde je postao pacijent Vilfrida Biona, desetak godina starijeg od sebe, koji se tada obučavao za terapeuta na klinici Tavistok. Tokom 1934–1935. odlazio je na terapije kod Biona nekoliko stotina puta. Iako njegova pisma ne otkrivaju mnogo o sadržajima njihovih seansi, jasno je da mu se Bion sviđao i da ga je cenio.

Bion se usredsredio na odnos svog pacijenta prema majci, Mej Beket, zbog koje je ovo-ga izjedala prikrivena srdžba, a od koje je u isto vreme bio nemoćan da se otrgne. Beketov način da to objasni bio je da nije rođen „kako treba“. Pod Bionovim vođstvom postigao je regresiju, koju je u jednom intervjuu pred kraj života nazvao „sećanjima iz materice“ o „utisku ulovljenosti u zamku, o utamničenosti i nemogućnosti da pobegne, o plaču da ga puste napolje, koji niko ne može da čuje, i niko ne sluša.“

Dvogodišnja analiza bila je utoliko uspešna što je Beketa oslobodila simptoma, mada je postojala opasnost da se oni ponovo pojave prilikom posete porodici. Jedno pismo Makgriviju iz 1937. nagoveštava da s majkom još nije uspostavio dobar odnos. „Ne želim joj ama baš ništa, ni dobro ni loše“, piše.

Onakav sam kakvim me je načinila njena surova ljubav, i dobro je da jedno od nas to na kraju prihvati... Jednostavno, ne želim ni da je vidim, ni da joj pišem, niti da čujem išta o njoj... I kad bi mi sad stigao telegram o njenoj smrti, ne bih dopustio Furijama zadovoljstvo da me smatraju ma i posredno odgovornim.

A to se, pretpostavljam, sve svodi na optužbu da sam loš sin. E pa, amin.

Beketov roman *Marfi*, završen 1936, prvo delo koje je ovog hronično nesamopouzdanog pisca izgleda ispunilo autentičnim mada kratkotrajnim stvaralačkim ponosom (ubrzo će ga, međutim, otpisati kao „nezanimljiv rad – marljivo urađen, vredan svake hvale, ali nezanimljiv“), temelji se na njegovom iskustvu iz londonskog terapeutskog okruženja i na iščitavanju psihoanalitičke literature tog vremena. Junak romana je mladi Irac koji, istražujući duhovne tehnike povlačenja od sveta, postiže svoj cilj nehotice ubivši samog sebe. Lake atmosfere, roman je Beketov odgovor na terapeutsku ortodoksiju po kojoj pacijent treba da nauči da se uhvati u koštac sa spoljnim svetom po pravilima tog sveta. U *Marfju*, a još više u Beketovoj zrelijoj prozi, lupanja srca i napadi panike, strahovi i strepnje ili svesni zaborav, posve su prikladni odgovori na našu egzistencijalnu situaciju.

Vilfrid Bion će kasnije znatno uticati na razvoj psihoanalize. Tokom Drugog svetskog rata pionirski je vodio grupnu terapiju s vojnicima koji su se vraćali sa prve linije fronta (i on sam iskusio je traumu bitke u Prvom svetskom ratu: „Ja sam umro – 8. avgusta 1918“, napisao je u svojim memoarima). Posle tog rata podvrgao se psihoanalizi kod Melani Klajn. Iako će se njegovi najznačajniji spisi baviti epistemologijom kompromisa između analitičara i pacijenta, za šta je on razvio jedan osoben sistem znakova nalik algebarskim, koji je nazvao „Mrežom“, nastavio je da radi i sa psihotičnim pacijentima koji su iskusili iracionalni strah, psihičku smrt.

Poslednjih godina, i književni kritičari i psihoanalitičari počeli su da obraćaju pažnju na odnos Beketa i Biona i na to kakav su uticaj oni mogli imati jedan na drugoga. O tome šta se između njih zapravo događalo nemamo nikakvih podataka. Ipak, čovek se može usuditi da kaže da je psihoanaliza one vrste kojoj se Beket podvrgao kod Biona – koja bi se mogla nazvati protoklajnijanskom analizom – bila važan događaj u njegovom životu, ne toliko zbog toga što je ublažila (ili naizgled ublažila) njegove tegobne simptome ili što mu

je pomogla (ili naizgled pomogla) da se otrgne od majke, nego zato što ga je suočila, kroz osobu sagovornika ili ispitivača ili suparnika koji mu je u mnogo čemu bio intelektualni parnjak, s jednim novim načinom razmišljanja i neuobičajenom vrstom dijaloga.

Bion je naročito podstakao Beketa – čija privrženost kartezijancima pokazuje koliko mnogo je pridavao važnosti ideji o privatnom, nenarušivom, nematerijalnom mentalnom carstvu – da iznova proceni primarno mesto koje je dao čistoj misli. Bionova Mreža, koja procesima fantazije daje bitnu ulogu u okviru mentalne aktivnosti, zapravo je jedna analitička dekonstrukcija kartezijanskog načina razmišljanja. U tom psihičkom zverinjaku Biona i Klajnovce, Beket je takođe mogao da pronađe nagoveštaje za one protoljudske organizme, crve i obestelovljene glave u ćupovima, koji naseljavaju njegove razne podzemne svetove.

Bion je izgleda razumeo potrebu kreativnih ličnosti Beketovog tipa da regresiraju do preracionalne tame i haosa, u okviru pripreme za stvaralački čin. Bionov glavni teoretski spis, *Pažnja i tumačenje (Attention and Interpretation)* iz 1970, opisuje način pristupa analitičara pacijentu lišen svakog autoriteta i usmeravanja, koji je umnogome isti (ako se izuzmu šale) kao onaj koji je usvojio zreli Beket prema svim onim utvarnim bićima koja govore kroz njega. Bion piše:

Da bih dospelo u stanje uma neophodno za psihoanalitičarsku praksu, izbegavam svako korišćenje memorije; ne pravim nikakve beleške... Ako ustanovim da uopšte ne znam šta pacijent radi i ako sam u iskušenju da pomislim da je ta nepoznanica skrivena u nečemu što sam zaboravio, opirem se svakom porivu da se prisetim...

Sličan postupak sledim i kada je reč o željama: izbegavam da gajim želje i pokušavam da ih uklonim iz svog uma...

Učinivši se „veštački slepim“ [frazu koju Bion preuzima od Frojda] pomoću odbacivanja sećanja i želja, čovek uspeva da... jedan prodoran zrak tame upravi na mračne pojedinosti analitičkog problema.

3.

Mada se period od 1930. do 1940. Beketu možda činio kao decenija blokade i neplodnosti, iz današnje perspektive uočavamo da su dublje sile u njemu upravo tih godina dobile priliku da postave umetničke i filozofske – pa čak i empirijske – temelje za onaj veliki kreativni izliv koji je usledio krajem četrdesetih i početkom pedesetih. Uprkos dokolici zbog koje sebi neprekidno prebacuje, Beket je zaista mnogo čitao. Ali njegovo samoobrazovanje nije bilo samo literarno. Tridesetih godina izrastao je u impresivnog poznavaoca slikarstva, usredsredivši se na srednjovekovnu Nemačku i Holandiju sedamnaestog veka. Pisma s njegovog šestomesečnog putovanja po Nemačkoj pretežno govore o umetnosti – o slikama koje je video u muzejima i galerijama ili, kad je reč o umetnicima kojima nije bilo dozvoljeno da javno izlažu, u njihovim ateljeima. Ova pisma su krajnje zanimljiva jer pružaju jedan lični pogled na umetnički svet Nemačke u jeku nacističkog nasrtaja na „degenerisanu umetnost“ i „boljševičku umetnost“.

Trenutak važnog otkrića u Beketovom estetskom bildungu odigrava se tokom ove poseite Nemačkoj, kada shvata da je sposoban da se upusti u dijalog sa slikama na njihovom jeziku, bez posredstva reči. „Ranije nisam umeo da uživam u slici bez literarne potke“, napisao je Makgriviju 1936, „ali sada je ta potreba nestala.“

Vodič mu je, u tom smislu, Sezan, koji je došao do spoznaje da je prirodni pejzaž „nepristupačno stran“, jedan „nerazumljiv raspored atoma“, i koji je pri tom bio dovoljno mudar da ne zadire u njegovu otuđenost. Kod Sezana „više nema pristupa šumi niti opštenja sa šumom, njen opseg je njena tajna i ona nema šta da saopšti“, piše Beket. Nedelju dana kasnije, dalje razvija ovo zapažanje: Sezan jasno oseća sopstvenu nesamerljivost ne samo sa pejzažem nego i – sudeći po njegovim autoportretima – sa „životom... koji se odvija u njemu samom“. Ovo je prvi autentični nagoveštaj Beketove zrele, posthumanističke faze.

4.

Donekle je bila stvar slučaja to što će Irac Samjuel Beket završiti život kao jedan od najvećih pisaca savremene francuske književnosti. Kao dete poslat je u dvojezičnu, francusko-englesku školu ne zato što su roditelji želeli da ga pripreme za književnu karijeru nego zbog socijalnog prestiža francuskog jezika. Odlično je naučio francuski zato što je imao talenat za jezike i zato što je u toku studija bio vrlo marljiv. Nije postojao nikakav drugi razlog zašto je u svojim dvadesetim naučio i nemački, izuzev činjenice da se zaljubio u rođaku koja je živela u Nemačkoj; ipak, nemački je naučio do te mere da ne samo da je mogao da čita nemačke klasike nego i da ispravno, mada nezgrapno, i sam piše na nemačkom. Isto tako, i španski je naučio dovoljno dobro da objavi zbirku meksičke poezije u engleskom prevodu.

Često se postavlja i pitanje zašto je Beket napustio engleski i izabrao francuski za svoj glavni literarni jezik. O ovoj temi mnogo otkriva jedan dokument, tj. pismo koje je Beket na nemačkom napisao mladiću po imenu Aksel Kaun, koga je upoznao tokom obilaska Nemačke 1936–1937. godine. Po iskrenosti s kojom govori o sopstvenim literarnim ambicijama, ovo Beketovo pismo jednom bezmalo strancu je iznenađujuće: čak ni Makgriviju Beket nije spreman toliko da objašnjava sebe.

On Kaunu opisuje jezik kao koprenu koju savremeni pisac treba da strgne ako želi da dopre do onoga što leži iza, pa makar to što je iza bilo samo tišina i ništavilo. U tom pogledu, pisci zaostaju za slikarima i muzičarima (on ukazuje na Betovena i tišinu u njegovim partiturama). Gertruda Stajn, sa svojim minimalističkim verbalnim stilom, na pravom je putu, dok Džojls ide u sasvim pogrešnom pravcu, ka „apoteozi reči“.

Mada Beket ne objašnjava Kaunu zašto bi francuski bio bolje sredstvo od engleskog za tu „literaturu ne-reči“ kojoj teži, ipak označava „*offizielles Englisch*“, formalni ili kultivisani engleski, kao najveću prepreku svojim ambicijama. Godinu dana kasnije počeo je da napušta engleski, i da svoje nove pesme sastavlja na francuskom.

5.

Beketov najprisniji i najodaniji korespondent van kruga njegove porodice je Tomas Makgrivi, koga je upoznao u Parizu 1928. godine. Džejms Nolson, Beketov biograf, opisuje Makgrivija kao *elegantnog onižeg čoveka s vrcavim smislom za humor [koji je]... odavao utisak otmenosti čak i kad je, što je obično bio slučaj, bio bukvalno bez prebijene pare... On je bio onoliko samouveren, pričljiv i društven koliko je Beket bio bojažljiv, tih i osamljen.*

Mada je Makgrivi bio trinaest godina stariji, njih dvojica su odmah postali odličan tandem. Ali njihov lutalački način života značio je da su, veliki deo vremena – na sreću budućih naraštaja – mogli da održavaju kontakt samo putem pisama. Čitavu deceniju oni su redovno, ponekad jednom nedeljno, pisali jedan drugome. Onda, iz neobjašnjivih razloga (jedno relevantno Makgrivijevo pismo je izgubljeno), njihova prepiska je zamrla.

Makgrivi je bio pesnik i kritičar, autor jedne od prvih studija o T. S. Eliotu. Posle objavljivanja *Pesama* 1934. godine, manje-više je napustio poeziju i posvetio se umetničkoj kritici, a kasnije i poslu direktora Nacionalne galerije u Dublinu. U Irskoj je nedavno došlo do obnove interesovanja za njega, mada manje za njegovo pesničko delo, koje nije od prevelikog značaja, a više za njegove pokušaje da uvede praksu internacionalnog Modernizma u introvertovani svet irske poezije. Beket je imao protivurečna osećanja prema Makgrivijevim pesmama. Odobravao je avangardnu poetiku svog prijatelja, ali je bio diskretno neodređen u pogledu njegovog katoličkog i nacionalističkog zanosa.

Prvi tom Beketovih pisama uključuje i preko stotinu upućenih Makgriviju, uz odlomke iz još pedesetak. Nijedan drugi Beketov korespondent nije predstavljen u sličnom obimu. Od pisama ženama s kojima je Beket bio u sentimentalnim vezama reprodukovana je samo šačica, nijedno posebno intimno, poneko obezličeno usiljenim šaljivim stilom. Razlog neuključivanja u *Pisma* ove uslovno rečeno privatne prepiske je jasan: kada je dao odobrenje za objavljivanje pisama, Beket je postavio uslov – koji su prihvatili njegovi pravni naslednici, a poštovali su ga i urednici *Pisama* – da njegova pisma budu „[svedena] samo na one delove koji imaju značaja za [njegovu] delo“.

Problem je, svakako, što u slučaju velikog pisca, ili pisca izloženog tako pomnom kritičkom ispitivanju poput Beketa, svaka reč koju je napisao može da se tumači kao značajna za njegovo delo. Nema sumnje da će doći i taj dan kada će – sa istekom zakonskih zabrana – nestati i razlike između literarnog i privatnog, a čitav arhiv biti potpuno dostupan. U međuvremenu, u ovom tomu i u naredna tri koja su u pripremi, moraćemo da se zadovoljimo izborom koji će – tako obećavaju urednici – sadržavati oko 2.500 pisama, sa odlomcima iz još oko 5.000.

Uređivački posao u pozadini ovog projekta bio je nemerljiv. Ušlo se u trag svakoj knjizi koju Beket pominje, svakoj slici, svakom muzičkom komadu, i sve je potanko objašnjeno. Njegovo kretanje prati se iz nedelje u nedelju. Svako koga je pomenuo je identifikovan; oni s kojima je najčešće dolazio u kontakt dobili su mini biografije. Kada piše na stranom jeziku, dat nam je i original i engleski prevod (izuzev nekoliko stihova na francuskom koji su ostavljeni neprevedeni – začuđujuća urednička odluka). Po broju stranica, otprilike dve trećine ovog toma zauzimaju fusnote i stručni komentari. Nivo komentara je vrhunski. Naišao sam samo na jednu omašku: Beketova odbojnost prema Franku, španskom generalisusmu, predstavljena je kao odbojnost prema Francuskoj.³ Ako se uzmu u obzir ograničenja koja je propisao sam Beket, *Pisma Samjuela Beketa* su izdavački poduhvat za uzor.

Izvornik: *The New York Review of Books* (Volume 56, Number 7, April 30, 2009)

(S engleskog preveo **Borivoj Gerzić**)

³ I tvrdnja da je grad Graf Rajnet u Južnoj Africi „u blizini Kejptauna“, može da se ubroji u omašku. Zapravo je udaljen nekih 650 kilometara.